

Arkeol. os. 145/4.5.1999

M

**II POHJOIS-II HANGASKANGAS
METALLIKAUTINEN ASUINPAIKKA
TUTKIMUSKERTOMUS KARTOITUKSESTA JA KOEKAIVAUKSESTA**

FM TIMO YLIMAUNU

OULUN YLIOPISTO
Arkeologian laboratorio
1999

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	1
ARKISTOTIEDOT	2
HANGASKANKAAN ASUINPAIKKA	3
KEITTOKUOPPA 2	3
KAIVAUSALUE B KOEOJA 1	5
KOEKUOPPA C JA B	5
KOEKUOPPA E	6
ASUINPAIKAN AJOITUS JA TULKINTAA	6
KARTAT	

JOHDANTO

Iin Hangaskangas sijaitsee Iijoen pohjoisrannalla noin viisi kilometriä Iin kirkolta itäkoilliseen ja noin yksi kilometri Raasakan voimalaitoksesta pohjoiseen. Hangaskankaan läpi kulkeen metsäautotie itä-länsisuuntaisesti, joka lähtee Iin ja Yli-iin väliseltä maantieltä n:o 851 Raasakan voimalaitoksen itäpuolelta. Tie kulkee aluksi Raasakkakankaan länsiosan poikki pohjoiseen, jonka jälkeen se haarautuu länteen ja pohjoiskoilliseen. Hangaskankaan läpikulkeva soratie yhtyy patoaltaan pohjoispuolella Ylirannasta Vesisuolle ja Klaavukankaalle vievään tiehen. Hangaskankaan läpivievan tien pohjoispuolella on soranottokuoppa. Sorakuopan kohdalta tiestä erkanee metsäautotie jokirantaan patoaltaalle. Muinaisjäännösalue sijaitsee joenrannassa tämän tien molemmin puolin. Asuinpaikan läpi koillisesta lounaaseen kulkeva metsäautotie jatkuu patoaltaan rannalla patovallin päällä (katso peruskartta kopio).

Hangaskangas kuuluu kuivahkoon ja kuivaan metsätyyppiin. Ylemmiltä osiltaan kangas on hakattu ja äestetty. Nykyisin siinä kasvaa pari kolme metriä korkea mäntytaimikko. Hakatun palstan eteläpuolella on vanhaa ja kuivahkoa mäntykangasta, joka on noin 50-100 metriä leveältä kaistalta alkanut soistua joen varressa. Rannassa kasvaa myös koivua ja kuusta. Ylemmiltä osiltaan kankaan aluskasvillisuus koostuu lähinnä puolukasta, kanervasta, seinäsammaleesta, kynsisammaleesta, poronpallerojäkälästä ja torvijäkälästä. Rannassa maasto muuttuu kostemmaksi ja siellä kasvaa etenkin suopursua. Hangaskankaan maaperä koostuu moreenista, hiekasta ja turpeesta. Alueen kallioperä on granodioriittista gneissia (Suomen geologinen kartta, maaperäkartta 1:400 000, N.o 35 Pudasjärvi, Helsinki 1985; Suomen geologinen kartta, kallioperäkartta 1:100 000, 3511 Kiiminki, Helsinki 1984).

Asuinpaikka löytyi vuonna 1994, jolloin Oulun yliopiston arkeologian laboratorion amanuenssi Jari Okkonen havaitsi joen rantaan vievän metsäautotien länsipuolella olevan hiekkakuopan yläreunassa keittokuopan jäänteet, palaneita kiviä ja hiiltä. Keittokuopasta luoteeseen sijaitsevalla terassilta hän löysi kvartsikaapinen ja muutamia kvartsi-iskoksia. Näiden lisäksi hän havaitsi aluella kolme muuta keittokuoppaa (Jari Okkosen tarkastuskertomus, Oulun yliopiston arkeologian laboratorion topografinen arkisto).

Vuoden 1998 kenttätutkimuksella oli kaksi päämäärää. Kartoituksella haluttiin selvittää asuinpaikan laajuus ja koekaivauksella oliko soranotto tuhonnut keittokuoppa 2:n kokonaan vai osittain. Kartoitus tehtiin bussolin avulla ja koeruudut on merkitty yleiskarttaa sen avulla. Tämä takia koordinaatit ovat noin arvoja. Kiintopisteeksi otettiin keittokuoppa 2:n länsipuolella sijainnut kanto. Koska kiintopisteen korkeus saatiin patoaltaan vedenpinnasta, on kiintopisteen korkeus myös noin arvo.

Iin Hangaskankaan arkeologiset tutkimukset suoritettiin 25.-29.5.1998. Kaivausten virallisena johtaja toimi professori Milton Nuñez ja kenttäjohtajana FM Timo Ylimaunu. Dokumentaation tekemiseen osallistuvivat Oulun yliopiston arkeologian opiskelijat. Kaivausten kustannuksiin osallistui Iijokiseudun sähkö Oy, mistä lausun kiitoksen.

ARKISTOTIEDOT

II, POHJOIS-II, HANGASKANGAS

Metallikautisen asuinpaikan kartoitus ja koekaivaus 25.-29.5.1998. IH-98.

Kunta: Ii

Kylä: Pohjois-ii

Tilat: 39:2, 7:73, 21:38

Peruskartat: 3511 06 Jakkukylä, 3512 04 Muhosuo

Koordinaatit: x=7249 95 - 7250 02, y=3431 09 - 3431 22, z=25

Kiintopiste: Kanto keittokuoppa 2:n luoteispuolella 25,34 m mpy. (noin arvo)

Arkistotiedot: Jari Okkosen tarkastuskertomus 10.9.1994. Oulun yliopisto
Arkeologian laboratorion topografinen arkisto.

Löydöt: -

Dokumentaatio: Kaivausdiat: 25
Mustavalkoiset kaivauskuvat: 24
Kartat: 8

HANGASKANKAAN ASUINPAIKKA

Asuinpaikka sijaitsee Raasakan voimalaitoksen pohjoispuoleisen patoaltaasta nousevalla rannalla. Lännessä asuinpaikka rajautuu suohon, josta nousevalla matalalla terassilla on havaittavissa kvartseja ja palaneita kiviä. Näitä on myös patovallille vievän tien länsipuolella sijaitsevassa hiekkatörmässä tai sorakuopassa (katso yleiskartta).

Tien länsipuolella sijaitsee kaksi alueen kahdeksasta keittokuopasta. Muut kuusi sijaitsevat itään patoaltaan rannasta metsäautotieltä lähtevän polun varrella. Asuinpaikan pituus on kartoituksen perusteella miltei 400 metriä ja se sijaitsee kapeana vyöhykkeenä Raasakan patoaltaan rannalla. Seuraavassa taulukossa on esitetty keittokuoppien maanpinnalle näkyvien kuopanteiden mitat.

keittokuoppa	1	2	3	4	5	6	7	8
kuopan Ø m	2	tutkittu	2x1,5	1,2	1,5	1,8	2,6	3
kuopan syvyys m	0,3	tutkittu	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4

Asuinpaikalta tutkittiin hiekkatörmän tai hiekanottokuopan reunassa osittain tai kokonaan tuhoutuneeksi oletettu keittokuoppa 2. Kuopan viereen tehtiin lisäksi kaksi neliömetrin kokoista koeruutua. Keittokuopasta luoteeseen sijaitsevalle alueelta tutkittiin 1x3 metrin kokoinen koeoja ja keittokuoppa 3:n pohjoispuolelta 1x2 metrin kokoinen koeruutu.

KEITTOKUOPPA 2

Keittokuoppa 2:n kohdalla hiekkakuopan reunalla oli muutamia palaneita kiviä ja hiekkatörmässä havaittiin lisäksi muutamia kvartseja. Palaneiden kivien kohdalle paalutettiin 1,5 x 1,8 metrin laajuinen kaivausalue. Keittokuoppaa kaivettiin aluksi 10 sentin kerroksissa. Kolmannen kerroksen jälkeen kaivaus syvyyttä lisättiin 15 senttiin. Maaperä alueella on hiekkaa.

Humuskerroksen poiston yhteydessä havaittiin, että keittokuoppa oli säilynyt miltei kokonaan ja vain sen reunakivet olivat tipahtaneet hiekkatörmään (kartta). Humuskerroksen alla oli sekoittuneita heikka- ja humuskerroksia, jotka olivat muodostuneet äestyksen vaikutuksesta. Keittokuopan keskikohdalla ei humuskerroksen alla ollut hiekkaa, vaan palaneet kivet olivat näkösällä halkaisijaltaan noin 0,5 laajuusella alueella. Palaneista kivistä länteen ruudussa 972/188 humuskerros oli osittain jäässä.

Toisessa kerroksessa ruudun 972/188 luoteisnurkasta paljastui lisää rikastumiskerrosta, muutoin palaneiden kivien ympärillä jatkui huuhtoutumiskerros.

Kolmannessa kerroksessa saatiin palaneet kivet kokonaan esille (kartta). Kaivausalueen luoteisnurkassa ruudussa 971/188 sekä koillisnurkassa ruudussa 972/189 paljastui punaiseksi palanutta hiekkaa. Palaneiden kivien välissä hiekkaa oli huuhtoutunutta, muutoin kaivausalueella

oltiin rikastumiskerroksessa. Neljännessä kerroksessa palaneiden kivien ja punaiseksi palaneen hiekan alue pysyi muuttumattomana.

Viidennessä kerroksessa paljastui ruudun 971/188-189 pohjoisreunasta punaiseksi palaneen hiekan ja palaneiden kivien väliseltä alueelta ruskeaa likamaata ja kaksi hiililaikkua. Palaneiden kivien välissä hiekka oli edelleen huuhtoutunutta (tasokartta).

Kuudennessa kaivauskerroksessa punaiseksi palaneen hiekan alue laajeni etelään ruutuun 971/189 ja ruudussa 971/188 paljastui erillinen punaiseksi palaneen hiekan alue, missä oli myös muutamia palaneita kiviä. Keittokuopan keskeltä palaneiden kivien välissä ollut huuhtoutunut hiekka loppui ja kivien välisen tilan täytti ruskea likaisen oloinen hiekka. Punaiseksi palanut hiekka kiersi miltei yhtenäisenä renkaana palaneiden kivien aluetta. Palaneen hiekan ja palaneiden kivien väliseltä alueelta paljastui useita hiililaikkuja, kun edellisessä kerroksessa niitä oli ollut kaksi (tasokartta).

Seitsemännessä kerroksessa punaiseksi palaneen hiekan rengas kiersi yhtenäisenä palaneiden kivien ja hiilten aluetta. Palaneita kiviä oli muutamia vielä hiiltyneiden puiden päällä. Keittokuopan pohja oli syvimmillään palaneiden kivien kohdalla ruudussa 972/188-189 etelälaidassa. Tällä kohtaa kuopan pohja on ollut hieman maljamainen. Edellisessä kerroksessa paljastunut erillinen punaiseksi palaneen hiekan alue ruudussa 972/188 katosi ja siitä oli merkinä enää muutama palanut kivi. Useimmat hiiltyneet puut olivat luode-kaakkosuunnaisesti asetettu kuopan pohjalle (tasokartta).

Kahdeksannessa kerroksessa poistettiin loput palaneista kivistä ja niiden alapuolinen hiilikerros. Hiiltyneet puut muodostivat 0,1-0,25 metriä paksun kerroksen. Kuoppa on ollut miltei tasapohjainen, syvimmillään se oli kohdassa 972,20/188,50. Hiilikerroksen alapuolella oli puhdas sorakerros, jonka alapuolella taas oli savikerros (profiilikartta).

Profiilikartan perustella keittokuoppa vaikuttaa tasapohjaisesta, mutta kartta on piirretty tutkimusalueen pohjoisprofiilista 973/188-189,65. Keittokuopan kivipanoksen paksuus oli noin 0,6 metriä syvä. Kuopasta tutkittiin noin _ osaa, minkä takia täytyy tyytyä arvioon sen todellisesta koosta. Halkaisijaltaan kuoppa on ollut noin 2,2 metriä leveä ja se on ollut muodoltaan pyöreähkö. Kuopan syvyys nykyisestä maanpinnasta oli yksi metri. Kuopan reunat oli kaivettu pystysuoriksi ja pohja tasaiseksi. Pohjalla oli tyypillinen 0,2 metriä paksu yhtenäinen hiilikerros. Tutkitun alueen palaneet kivet punnittiin 12 kilon kalavaa'alla. Punnituksessa kivet laitettiin kaivausämpäriin, jolloin niiden tilavuus myös arvioitiin. Kiviä oli yhteensä noin 725 litraa ja niiden paino oli 1456 kiloa. Kaikkiaan kivimassan tilavuus on ollut ehkä 1000 litraa ja paino noin 2000 kiloa.

KAIVAUSALUE B KOEOJA 1

Kaivausalue B sijaitsee keittokuoppa 2:sta luoteeseen loivasti lounaaseen laskevan hiekkaterassin päällä. Alueelle tehtiin 1x3 metrin kokoinen kaivausalue, jonka koordinaatit olivat 999-1000/100-103. Alueella havaittiin muutamia kvartseja ja palaneita kiviä. Kaivauskerrosten paksuus oli viisi senttiä.

Kaivausalueen humuskerros oli noin 1-2 senttiä paksu ja sen alla oli noin viisi senttiä paksu huuhtoutumiskerros. Ensimmäisessä kaivauskerroksessa havaittiin ojan läpi luoteesta kaakkoon kulkeva 0,6 metriä leveä hiilen sekainen huuhtoutuneen hiekan juova. Juova sijaitsi koordinaattien 999/101,80-103 - 1000/100,50-101,40.

Toisessa kaivauskerroksessa hiilen sekainen huuhtoutuneen hiekan juova katosi. Muutoin kaivausalueella havaittiin puhdas rikastumiskerros. Kolmannessa kaivauskerroksessa jatkui puhdas rikastumiskerros. Kaivaminen lopetettiin tämän jälkeen ja koejoaan tehtiin muutama lapion pisto, mutta koska kaivausalueelta ei saatu löytöjä, alue entisöitiin.

KOEKUOPPA C JA D

Neliömetrin laajuiset koekuopat kaivettiin keittokuoppa 2:n länsi- ja pohjoispuolelle. Kuoppa C sijaitsi keittokuopasta länteen ja sen kulmakoordinaatti oli 972/186. Koekuoppa B sijaitsi keittokuopasta pohjoiseen ja sen kulmakoordinaatti oli 974/187. Molempia kaivettiin 0,1 metrin tasoissa. Molempien kuoppien kohdalla maaperä oli hiekkaa.

Molemmissa koekuopissa oli kolmen sentin paksuinen humuskerros ja sen alla noin 5 sentin paksuinen huuhtoutumiskerros. Kuopan C lounaisreunassa oli kaksi palanutta kiveä ensimmäisessä kerroksessa. Kuopan B eteläreunassa yksi palanut kivi. Lisäksi kuopasta B löytyi humuskerroksesta yksi nykyaikainen ruodollinen rautaviila ja rautanaula. Toisessa kerroksessa kaivettiin rikastumiskerrosta molemmista kuopista, josta ei tullut esille likamaata tai löytöjä. Tasokaivaminen lopetettiin ja molempiin kuoppiin tehtiin lapiolla muutamia noin 0,2 metriä syviä tarkastuskuoppia, mutta niistäkään ei tullut esille mitään.

Kuopasta D dokumentoitiin maannosprofiili, joka on esitetty seuraavassa taulukossa.

maannoskerros	syvyys senteissä
humuskerros	0 - 3
huuhtoutumiskerros	3 - 8
rikastumiskerros	8 - 38
puhdaspohjamaa	38 -
koekuopan syvyys	68

KOEKUOPPA E

Koekuoppa E kaivettiin keittokuoppa 3:n koillisreunaan ja sen koordinaatit olivat 982-983/230. Kaivauskerrosten paksuus oli 0,1 metriä.

Kaivausalueella oli noin kahden sentin paksuinen humuskerros ja sen alla viiden sentin paksuinen huuhtoutumiskerros. Tämän alla normaali rikastumiskerros. Eteläreunan profiilissa oli yksi palanut kivi. Muita löytöjä alueelta ei tehty.

Toisessa kerroksessa jatkettiin rikastumiskerroksen kaivamista, josta ei tehty löytöjä tai likamaa havaintoja. Tämän jälkeen tasokaivaus lopetettiin ja koekuoppaan tehtiin lapiolla neljä halkaisijaltaan 0,25 metrin laajuista ja 0,25 metrin syvyistä koepistoa. Näistä ei tehty löytöjä.

ASUINPAIKAN AJOITUS JA TULKINTAA

Iin Hangaskankaan asuinpaikka sijaitsee Iijoen pohjoisrannalla miltei neljäsataa metriä pitkänä kapeana vyöhykkeenä. Asuinpaikalla on havaittavissa kahdeksan keittokuoppaa sekä muutamia kvartseja ja palaneita kiviä.

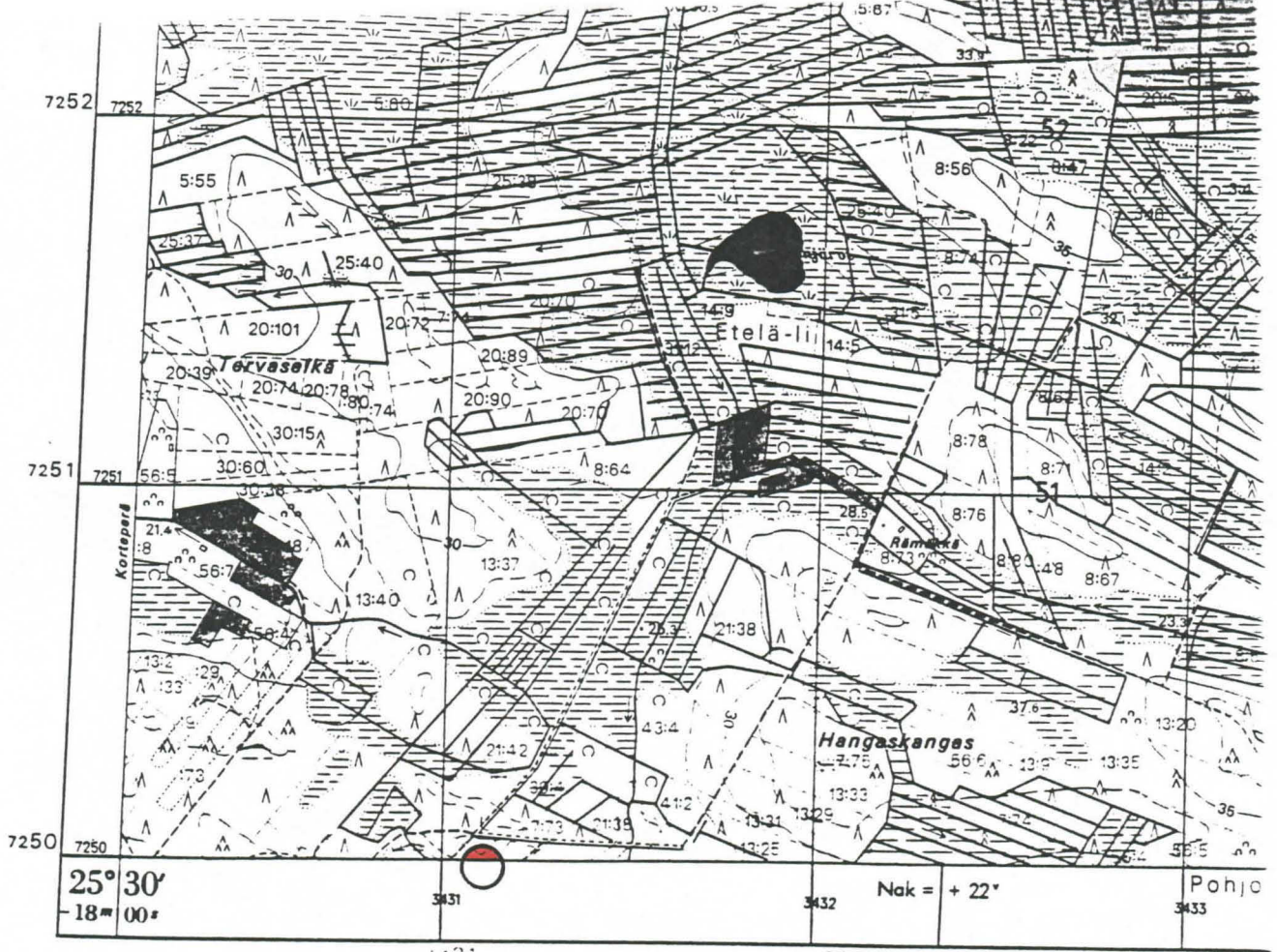
Hangaskankaan alimmat osat eli 25 metriä merenpinnasta olevat alueet ovat nousseet Post-Litorinamerestä noin 700-800 ennen ajanlaskun alkua (eaa.) (katso Maankohoaminen Iin seudulla, Jari Okkonen, Muinaiset kivirakennelmat Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla. Yleisen arkeologian lisensiaatintutkimus, Taideaineiden ja antropologian laitos, Oulun yliopisto 1998. s. 59, kuva 18). Keittokuopan pohja sijaitse noin 24 metriä merenpinnan yläpuolella (m mpy.). Tällöin voidaan olettaa että keittokuoppa 2:n varhaisin käyttöajankohta liittyisi 23 metrin rantavaiheeseen, mikäli asuinpaikka on ollut rantasidonnainen. Rannansiirtymiskronologian mukaan keittokuoppa ajoittuisi tällöin pronssikauden ja esiroomalaisen rautakauden taitteeseen eli 500- ja 400-luvuille. Tätä tulkintaa tukee keittokuopasta tehty ¹⁴C-ajoitus, jonka perusteella keittokuoppa ajoittuu kalibroituna vuosien 758-(407)-388 eaa. väliselle ajalle (Hel-3833). Tällöin asuinpaikka on sijainnut Iijokisuun pohjoisrannalla, jossa on kaksi muuta samaan aikaan tai vanhemmaksi ajoittuvaa keittokuoppa-asuinpaikkaa, Raasakkakangas ja Kiviharju (katso kartta).

Keittokuopasta otettiin maanäytteitä, jotka analysoitiin Oulun yliopiston Kemian laitoksella. Näistä näytteistä analysoitiin rasvojen kokonaispitoisuus (Toivo Kuokkanen & Ilkka Välimäki, Maanäytteiden analyysitulokset, 1.2.1999). Seuraavassa taulukossa on esitetty analyysin tulokset.

Näyte	Pitoisuus mg/kg
kontrollinäyte	<10
972/188 7.kerros, hiekkaa	70
973/188 7.kerros, hiili	93

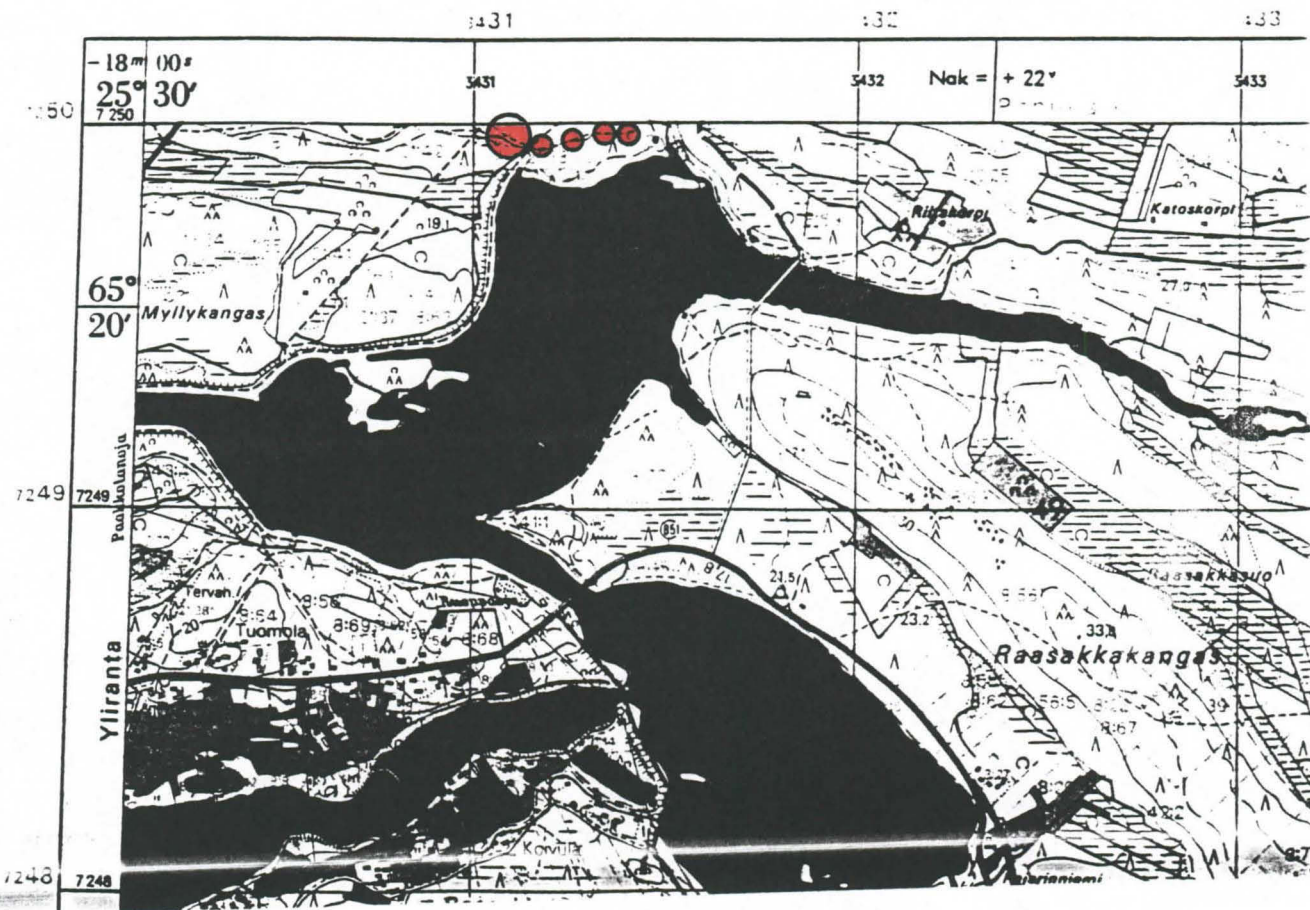
Kontrollinäytteen kokonaispitoisuus on alle 10 mg/kg, minkä perusteella voidaan sanoa, että keittokuopasta otetuissa näytteissä on merkittävästi korkeammat rasvapitoisuudet. Analyysi ei kerro mistä rasva on peräisin, mutta voidaan olettaa, että rasva on joutunut keittokuoppaan sen käyttöaikana. Tällöin voi tulla kyseeseen se, että kuoppaa ja siinä syntynyttä lämpöä on käytetty esimerkiksi traaniöljyn valmistukseen.

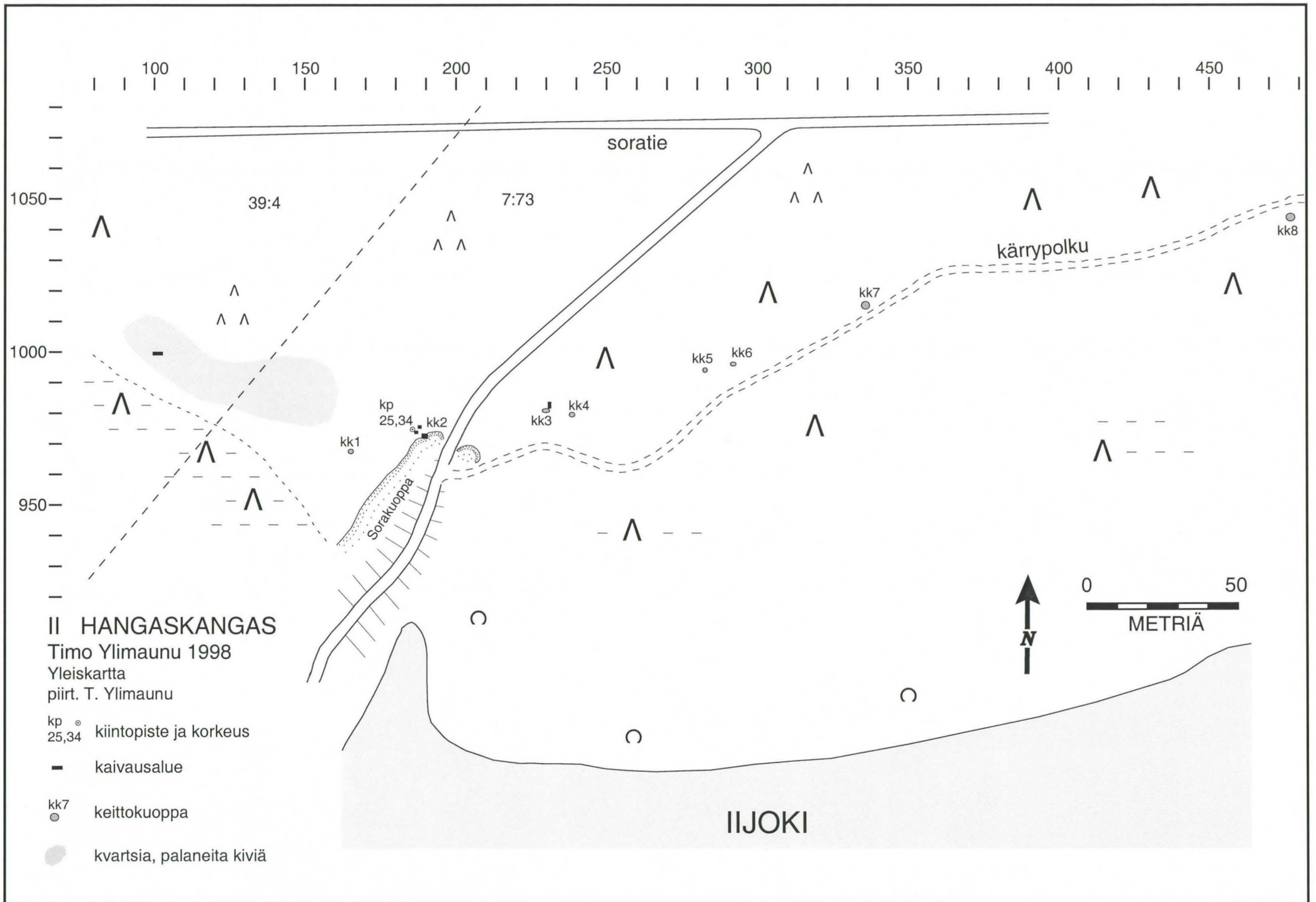

© MAANMITTAUSHALLITUS, HELSINKI 1981

Karttarunkona stereokartoitus Aviograph B 8- ja Autograph A 8-stereokoite

90

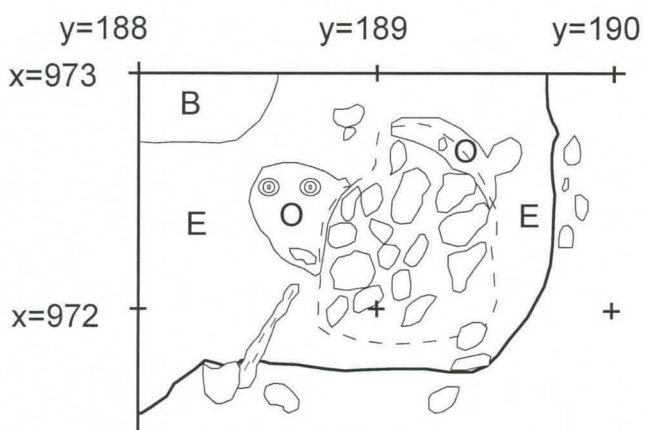
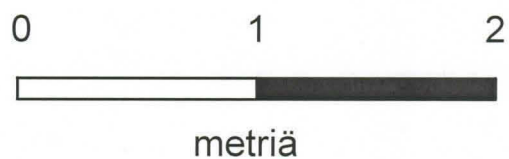
II HANGASKANGAS

Timo Ylimaunu 1998

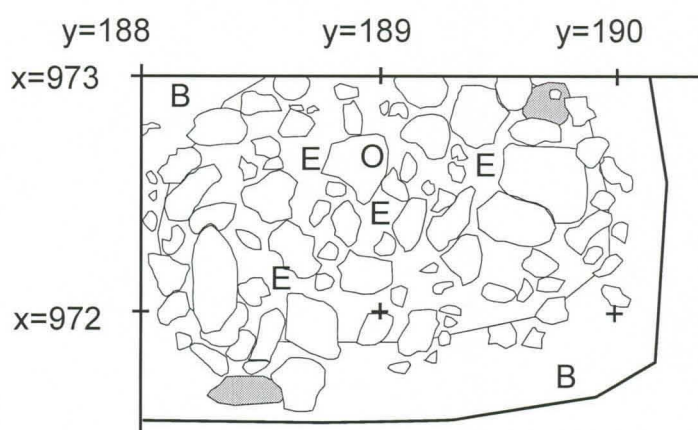
Tasokartat tasot 1, 3, 5 ja 6

Piirt. T. Ylimaunu

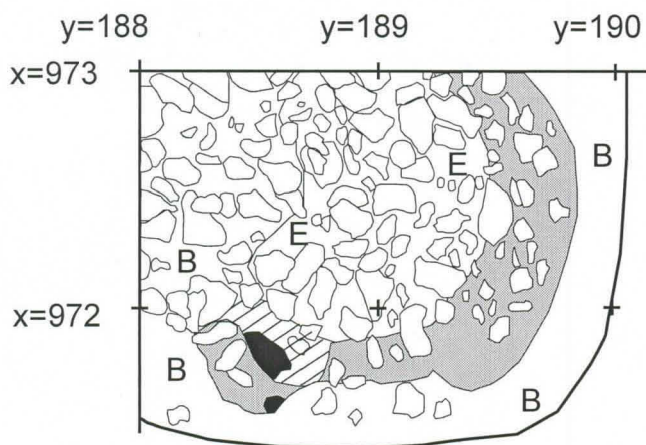
O	humuskerros		likamaa
E	huuhtoutumiskerros		punaiseksi palanut hiekka
B	rikastumiskerros		hiili
	palanut kivi		kuoppa
	juuri		kaivausalueen reuna, tasossa 1
	kanto		hiekkatörmän reuna

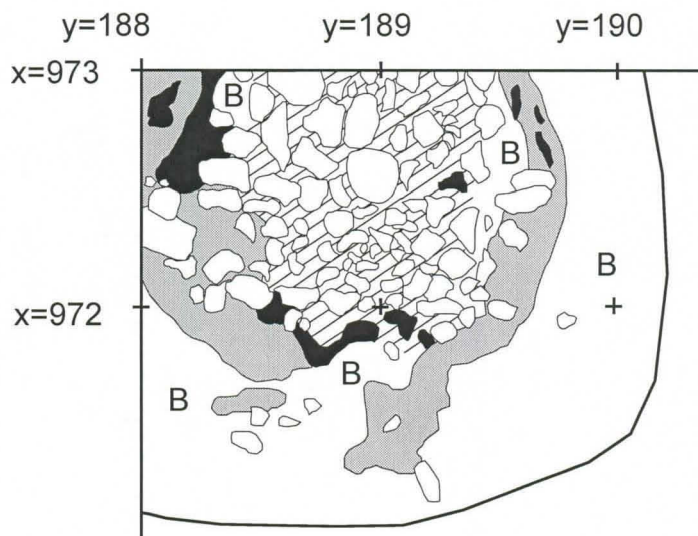
Taso 1

Taso 3

Taso 5

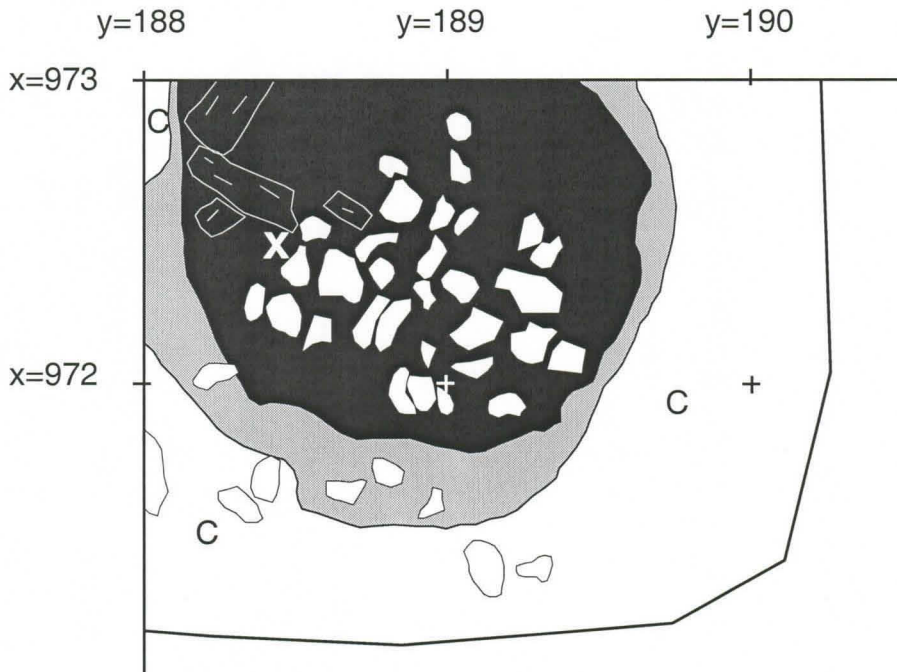
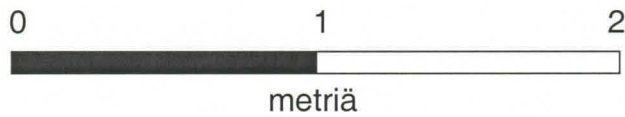
Taso 6

II, HANGASKANGAS

Timo Ylimaunu 1998

tasokartta, taso 7

piirt. T. Ylimaunu

palanut kivi

hiiltynyt puu

punaiseksi palanut hiekka

hiili

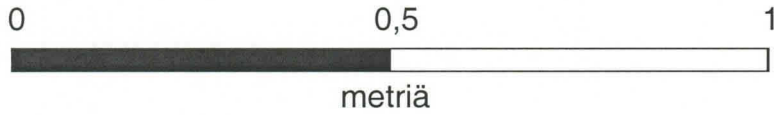
maaperänäyte

C puhdas pohjamaa, hiekkaa

II, HANGASKANGAS

Timo Ylimaunu 1998

profiilikartta

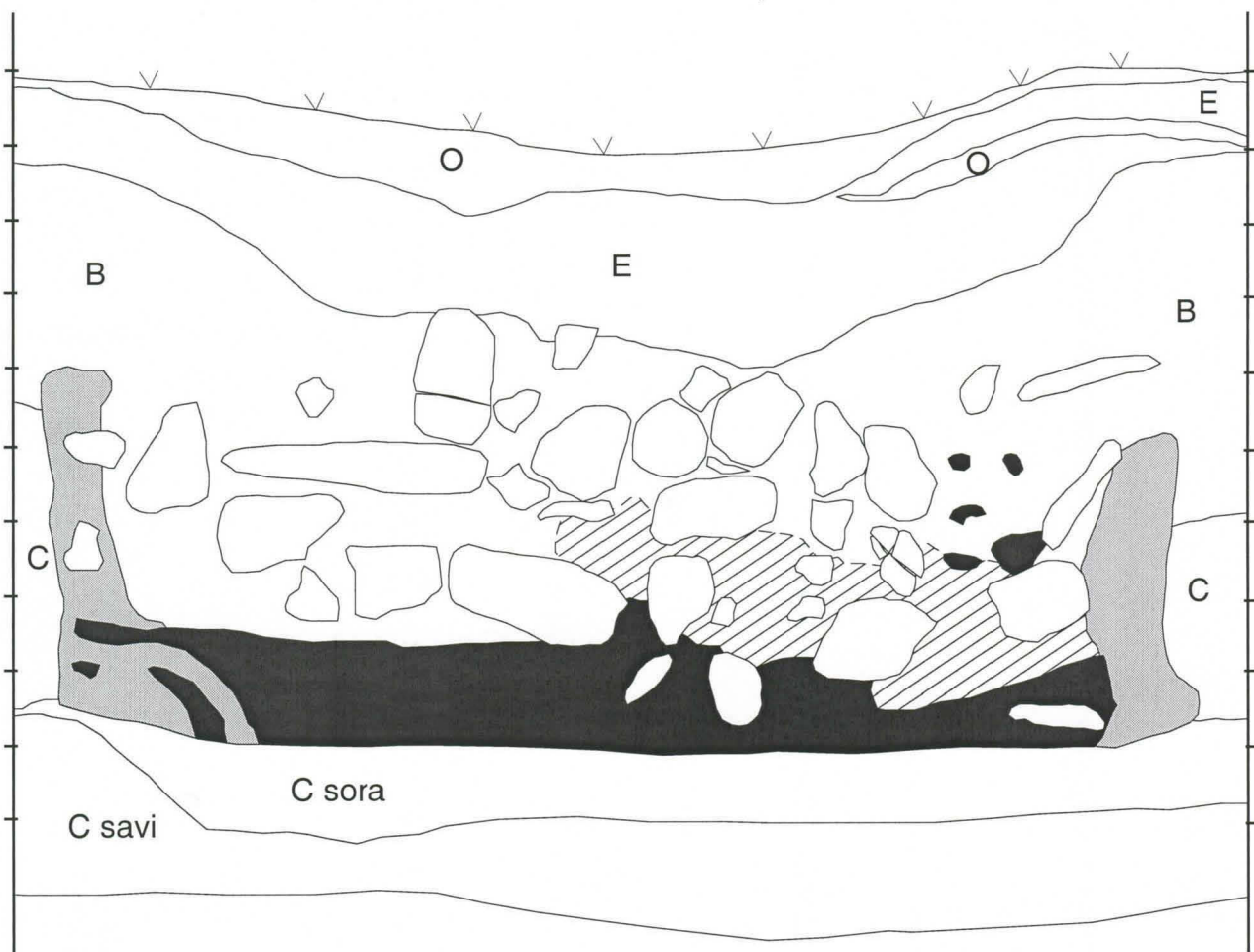

y=188

y=189

y=189,65

x=973

palanut kivi

punaiseksi palanut hiekka

hiili

tumma likamaa

O humuskerros

E huuhtoutumiskerros, hiekkaa

B rikastumiskerros, hiekkaa

C puhdasohjamaa, hiekkaa

IIJOKISUISTO ESIROOMALAISEN
RAUTAKAUDEN
ALUSSA NOIN 500-400 EAA.

Hangaskangas

Iijoki

Raasakkakangas

Kiviharju

1 km

